

GENETİKA, SELEKSİYA VƏ TOXUMÇULUQ

UOT 633/635:631.52

CƏNUBİ MUĞANIN QURAQ DƏMYƏ ŞƏRAİTİNDƏ BUĞDA SELEKSİYASININ NƏTİCƏLƏRİ

F.A.XUDAYEV¹, S.K.HACIYEVA¹, Ş.S.ƏSƏDULLAYEV²,
T.T.İSMAYİLOV², N.H.ƏZİZOVA¹

¹*Ökənçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutu, AZ1098, Sovxoz № 2, Pirsəği qəs., Bakı, Azərbaycan; faig03@mail.ru*
²*Cəlilabad BTS, AZ1500, S.Vurğun küç., 29, Cəlilabad, Azərbaycan*

RESULTS OF WHEAT BREEDING IN RAINFED CONDITIONS OF SOUTHERN MUGHAN

F.A.KHUDAEV¹, S.K.HAJIEVA¹, SH.S.ASADULLAEV², T.T.ISMAYILOV², N.H.AZIZOVA¹

¹*Research Institute of Crop Husbandry; faig03@mail.ru, ²Jalilabad RES*

*In 2018-2020, 89 (38 bread and 51 durum wheat) hybrid lines were studied in different nurseries at Jalilabad RES of the Research Institute of Crop Husbandry. There were sown standard varieties Azamatli-95 for bread wheat and Barakatli-95 for durum wheat hybrid lines. Predecessors were legumes, the samples were sown with 2 replications in the first and second decade of November in an area of 30 m², depending on years, and mass germination was observed in the third decade of November and the first decade of December. Before sowing, the experimental area was fertilized with 100 kg of complex fertilizer (nitrophoska) per hectare under plowing, and 150 kg of nitrogen fertilizer (NH₄NO₃) in the early spring at the booting stage. Agrotechnical maintenance works for the region were carried out in experimental field. Compared to the standard varieties, height of hybrid lines, level of infection, development stages, productivity and et c. indicators of bread (*T. aestivum* L.) and durum wheat (*T. durum* Desf.) were studied. As a result of the research, variety of bread wheat "Banu" – selected from the hybrid population and durum wheat varieties with the name of "Taj-20" (Fadda-98 x Garabagh), and "Yasaman" (Garabagh x Tartar-2), were submitted to the Agro Services Agency under the Ministry of Agriculture for zoning. Other hybrid lines, which superior the standards for various characteristics and features, will be used to create new, resistant to diseases and pests bread and durum wheat varieties with high productivity and quality.*

Açar sözlər: dəmyə, buğda, hibrid xətlər, seleksiya, sort

Ключевые слова: богара, пшеница, гибридные линии, селекция, сорт

Keywords: rainfed, wheat, hybrid lines, breeding, variety

GİRİŞ

Taxılçılığın inkişaf etdirmək və respublikada makaron istehsalı üçün xammal olan bərk buğdalara tələbatın ödənilməsi məqsədi ilə yüksək məhsuldarlığa və keyfiyyətə malik yeni sortların yaradılması və onların istehsalata tətbiq edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Yumşaq və bərk buğdanın dənindən makaron, vermişel, ariştə, lavaş, müxtəlif yarmalar, bulğur, təndir çörəyi və s. hazırlanmasında geniş istifadə olunur. Hazırda baş verən qlobal iqlim dəyişikliyi, əkinə yararlı torpaq sahələrinin azalması ilə müşahidə olunan bəzi problemlər artıq ölkəmizdə taxılçılığın inkişaf etdirilməsini əkin sahələrinin artması hesabına deyil, yüksək məhsuldar, keyfiyyətli yeni sortların yaradılması və onların istehsalata tətbiq edilməsi hesabına həyata keçirilməsini gündəmə gətirir [2; 3; 6].

Tasadüfi deyildir ki, son illərdə kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığının yüksəldilməsi istiqamətində dövlət səviyyəsində mühüm qərarlar verilmiş və tədbirlər sistemi həyata keçirilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli 1138 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi"ndə öz əksini tapmış strateji hədəflərdə ərzaq təhlükəsizliyinin dayanıqlılığının gücləndirilməsi, kənd təsərrüfatı sahəsində elmi təminatın keyfiyyətinin yüksəldilməsi və s. hədəf göstəricilərinə çatmağa imkan yaratmışdır [1].

Buğda unundan alınan çörək məsələli, qida maddələri ilə zəngin, elastiki, yumşaq və dadlı olduğundan insanların qida rasionunda mühüm yerlərdən birini tutur. Hal-hazırda buğda qida zülalının ödənilməsində əsas qida mənbəyi kimi qalmışdadır [8; 9]. Bir çox tədqiqatlarla müəyyən edilmişdir ki, yeni müsbət əlamətlərə malik sortların yaradılmasında başlanğıc materialın rolu son dərəcə mühüm əhəmiyyət kəsb edir. N.I.Vavilova görə yüksək heterozis gücünə malik hibridlərin alınması üçün birinci növbədə valideyn cütlərini seçilməlidir [7; 12].

Aparılan seleksiya işlərinin əsas məqsədi, quraqlığa və xəstəliklərə davamlı, yüksək dan keyfiyyətinə malik, məhsuldar yumşaq və bərk buğda sortlarının yaradılmasıdır.

MATERIAL VƏ METODLAR

Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutunun Cəlilabad Bölgə Təcrübə Stansiyasında 2018-2020-ci illərdə müxtəlif pitomniklərdə 89 (38 yumşaq, 51 bərk buğda) növdaxili hibrid xətt tədqiq edilmişdir. Yumşaq buğda hibridləri üçün standart Əzəmətli-95, bərk buğda hibridləri üçün isə Bərəkətli-95 sortları səpilmişdir. Nümunələr sələf paxlaxlı bitkilər olmaqla illərdən asılı olaraq noyabr ayının birinci və ikinci ongünlüyündə 30 m² sahədə 2 təkzardə səpilmiş, kütləvi çıxış noyabr ayının üçüncü və dekabr ayının birinci ongünlüyündə müşahidə edilmişdir. Təcrübə sahəsinə səpinlə birlikdə hektara 100 kq fiziki çəkiddə kompleks gübrə (nitrofoska), erkən yazda kollanma fazasında 150 kq azot gübrəsi (NH₄NO₃) verilmişdir. Təcrübə sahəsində bölgə üçün tövsiyə edilən

aqrotexniki qulluq işləri həyata keçirilmişdir.

Tədqiqat illərində nümunələrin pas xəstəlikləri ilə sirayətlənməsinin qiymətləndirilməsi CIMMYT və ICARDA tərəfindən tövsiyə edilən Kobben modifikasiya olunmuş şkalaları üzrə aparılmışdır [11]. Bitkinin boyu və məhsuldarlıq göstəriciləri "Dənli taxıl bitkilərinin seleksiyası sahəsində tədqiqat işlərinə dair tarla təcrübələrinin metodikası" əsasında yerinə yetirilmişdir [5]. Cəlilabad rayonu ərazisində əsasən gimli dağ-çəmən, karbonatlı və qismən bozqırlaşmış qəhvəyi dağ-meşə, tipik qəhvəyi dağ-meşə, tünd və adi dağ boz-qəhvəyi, açıq-dağ boz-qəhvəyi, tünd və adi şabalıdı və s. torpaqlar yayılmışdır [4]. Tədqiqat aparılan ərazi yuyulmuş qəhvəyi (şabalıdı) torpaq örtüyündən təşkil olunmuşdur.

Cəlilabad Cənubi Muğanın nəmli və təmin olunmamış quraq dəmüyə şəraitinə malik rayondur. Rayon ərazisində tez-tez quru, isti küləklər əsir və havanın orta illik temperaturu 14,3⁰ C-ya çatır. İyul və avqust ən isti aylar hesab olunur ki, orta aylıq temperatur 26-27⁰ C olub, mütləq maksimum temperatur iyul ayında 38⁰ C-yə çatır. İldə şaxtəsız günlərin sayı 250 günə qədər olur. Orta illik yağıntının miqdarı 450-500 mm arasında dəyişir. Atmosfer çökmüntlərinin çox hissəsi payız-qış aylarına təsadüf etdiyi üçün rayon ərazisində havanın quraq keçməsi müşahidə edilir ki, bu da məhsuldarlıq göstəricilərinin aşağı düşməsinə səbəb olur [10].

NƏTİCƏLƏR VƏ ONLARIN MÜZAKİRƏSİ

Tədqiqat illərinin qışı və yazının temperaturu, düşən yağıntıların miqdarı ümumilikdə bölgənin orta çoxilliyinə uyğun olmuş, əmək 2020-ci il iyun ayının birinci ongünlüyündə havanın temperaturu yüksələrək 39-40⁰ C-yə çatmışdır ki, bunun nəticəsində məhsuldarlıq 2019-cu ilə müqayisədə aşağı olmuşdur. Yerli və introdüksiya olunmuş yumşaq və bərk buğda sortları arasında aparılan növdaxili hibridləşmə nəticəsində yaradılan hibrid xətlərin məhsuldarlıq göstəriciləri 2018-2019-cu vegetasiya ilində standartlarla müqayisəli şəkildə öyrənilmişdir (cədvəl 1).

Yumşaq buğdalarda standart Əzəmətli-95 sortunun boyu 100 sm olmuş və tədqiq edilən hibrid xətlərdə isə 95-120 sm arasında dəyişmişdir. Hibrid xətlərdən k-SH.2013/80- 95 sm; k-SH.2013/89- 100 sm; k-SH.2011/18- 117 sm (70%-i yatmış); k-SH.2011/36- 120 sm (80%-i yatmış), qısbəyül xətlərdə isə yatma müşahidə edilməmişdir. Əzəmətli-95 sortu sarı pas xəstəliyi ilə 20S; k-SH.2013/89 və k-SH.2013/80- R; k-SH.2011/36- 20S və s. səviyyədə sirayətlənmişlər. Əzəmətli-95 sortunun məhsuldarlığı 49,3 s/ha; hibrid xətlərdən: k-SH.2013/89 - 70,0 s/ha; k-SH.2013/92-65,5 s/ha; Hibrid populyasiyasından seçmə - 61,3 s/ha və s. standartdan 12,0-20,7 s/ha çox; k-SH.2011/18 - 42,6 s/ha; k-SH.2011/36- 42,0 s/ha və s. xətlər standartdan 6,7-7,3 s/ha az məhsuldarlığa malik olmuşlar.

Nəzarət pitomnikində (NP II) öyrənilən bəzi hibrid xətlərinin əsas göstəriciləri (2018-2019)

No	Hibrid xətlərin adı və kataloq №-si	Bitkinin boyu, sm	Sarı pas davamlılığı	Məhsuldarlıq, s/ha	Fərq
Yumşaq buğda (<i>T. aestivum</i> L.) hibridləri					
1	Əzəmətli-95 (Standart)	100	20 S	49,3	-
2	Qobustan x Lütessens-pr 11/82, k-SH.2013/89	100	R	70,0	+20,7
3	Fatima x Şarqəz 2, k-SH.2013/80	95	R	64,0	+14,7
4	Murov-2 x Toxmaçanka, k-SH.2013/92	110	MR	65,5	+16,2
5	Hibrid populyasiyasından seçmə	115	10MR	61,3	+12,0
6	Sanzor-4 X Murov-2, k-SH.2011/18	117	20MR	42,6	-6,7
7	AB.01704/2-4-1 X Fin buğdası, k-SH.2011/36	120	20S	42,0	-7,3
Bərk buğda (<i>T. durum</i> Desf.) hibridləri					
1	Bərkətkli-95 (Standart)	98,0	10MR	47,4	-
2	Zatino x Qaraqılıq-2, k-SH.2011/51	95,0	R	58,0	+10,6
3	Zatino x Qaraqılıq-2, k-SH.2011/6	95,0	R	57,0	+9,6
4	Zatino x Qaraqılıq-2, k-SH.2011/7	87,0	5MR	58,0	+10,6
5	Bərkətkli x Əlinca-84, SH.2011/3	100	R	62,8	+15,4
6	Fadda-98 x Qarabağ, k-04025	100	0	49,3	+1,9
7	Qarabağ x Tartar-2, 04050/1	105	0	49,3	+1,9

Bərk buğdalardan standart Bərkətkli-95 sortunun boyu 98,0 sm olmuş və tədqiq edilən hibrid xətlərin boyu 87-105 sm arasında dəyişmişdir. Hibrid xətlərdən: k-SH.2011/7- 87,0 sm; k-SH.2011/51- 95,0 sm; Fadda-98 x Qarabağ - 100 sm; Qarabağ x Tartar-2 - 105 sm və s. hibrid xətlər ortaboşlu (81,0-110 sm) olmuşlar. Bərkətkli-95 sortu sarı pas xəstəliyi ilə 10MR; Fadda-98 x Qarabağ - 0; k-SH.2011/6- R; k-SH.2011/7- 5MR və s. səviyədə sirayətlənmişlər. Bərkətkli-95 sortunun məhsuldarlığı 47,4 s/ha; hibrid xətlərdən: k-SH.2011/51- 58,0 s/ha; SH.2011/3- 62,8 s/ha; Fadda-98 x Qarabağ - 49,3 s/ha və s. standartdan 1,9-15,4 s/ha çox məhsuldarlığa malik olmuşlar. Kompleks müsbət əlamətlərə malik olan hibrid xətlər 2019-2020-ci vegetasiya ilində Məsuliyyətli sort sınağı (MSS) pitomnikində tədqiq edilmişdir (cədvəl 2).

Yumşaq buğdanın hibrid xətlərindən ən tez sünbülləyən k-SH.2013/92 2019-cu ildə sünbülləmə - aprel ayının 9-da, 2020-ci ildə isə 4 gün gec olmaqla aprel ayının 14-də, Əzəmətli-95 sortundan (12-18 aprel) 3-4 gün tez, gec sünbülləyən Hibrid populyasiyasından seçmə- uyğun olaraq aprel ayının 16-da və 2 gün gec olmaqla 18-da sünbülləyərək standartdan 4 gün gec, bərk buğda hibridlərindən isə ən tez sünbülləyən k-SH.2011/7 yumşaq buğdalardan 4-11 gün gec, 2019-cu il aprel ayının 20-da, 2020-ci ildə isə aprel ayının 18-da sünbülləyərək standart Bərkətkli-95 (23-29 aprel) sortundan 3-11 gün tez, gec sünbülləyən Fadda-98 x Qarabağ isə uyğun olaraq standartdan 5 gün gec və standartla eyni, aprel ayının 28-29-da qeyd edilmişdir. Yumşaq buğda hibrid xətlərindən

Məsuliyyətli sort sınağı pitomnikində (MSS) tədqiq edilən bəzi hibrid xətlərin əsas göstəriciləri (2019-2020)

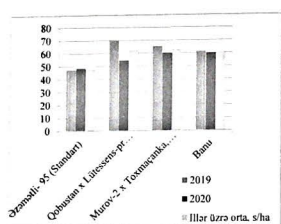
İllər	Hibrid xətlərin adı və kataloq №-si	Sünbülləmə tarixi	Tam yetişmə tarixi	Sarı pas	Bitkinin boyu, sm	İllər üzrə orta, sm	Məhsuldarlıq, s/ha	İllər üzrə orta, s/ha	Fərq
Yumşaq buğda (<i>T. aestivum</i> L.) hibridləri									
2018-2019	Əzəmətli-95 (Standart)	12.IV	08.VI	20S	100	99,0±1,0	47,3	47,9±0,65	-
2019-2020		18.IV	07.VI	30S	98,0		48,6		-
2018-2019	Qobustan x Lütessens-pr 11/82, k-SH.2013/89	10.IV	07.VI	R	100	99,3±0,7	70,0	62,3±7,7	+22,7
2019-2020		15.IV	05.VI	R	98,6		54,6		+6,0
2018-2019	Murov-2 x Toxmaçanka, k-SH.2013/92	09.IV	06.VI	MR	110	109±1,0	65,5	62,9±2,6	+18,2
2019-2020		14.IV	04.VI	R	108		60,3		+11,7
2018-2019	Hibrid populyasiyasından seçmə (Banu)	16.IV	12.VI	10MR	115	107±7,5	61,3	60,6±0,65	+14,0
2019-2020		18.IV	10.VI	R	100		60,0		+11,4
Bərk buğda (<i>T. durum</i> Desf.) hibridləri									
2018-2019	Bərkətkli-95 (Standart)	23.IV	11.VI	10MR	98,0	99,0±1,0	47,4	42,7±4,7	-
2019-2020		29.IV	14.VI	10MR	100		38,0		-
2018-2019	Bərkətkli x Əlinca-84, k-SH.2011/3	22.IV	12.VI	R	100	101±1,0	62,8	61,0±1,7	+15,4
2019-2020		25.IV	10.VI	5MR	102		59,3		+21,3
2018-2019	Zatino x Qaraqılıq-2, k-SH.2011/7	21.IV	11.VI	R	95,0	92,5±2,5	57,0	54,5±2,5	+9,6
2019-2020		24.IV	12.VI	R	90,0		52,0		+14,0
2018-2019	Zatino x Qaraqılıq-2, k-SH.2011/7	20.IV	10.VI	MR	90,0	88,5±1,5	58,0	56,0±2,0	+10,6
2019-2020		18.IV	09.VI	5MR	87,0		54,0		+16,0
2018-2019	Fadda-98 x Qarabağ, k-04025 (Tac 20)	28.IV	14.VI	0	100,0	96,5±3,5	49,3	46,6±2,6	+1,9
2019-2020		29.IV	16.VI	0	93,0		44,0		+6,0
2018-2019	Qarabağ x Tartar-2, k-04050/1 (Yasaman)	27.IV	12.VI	0	105	100±50	49,3	44,6±4,6	+1,9
2019-2020		25.IV	13.VI	R	95,0		40,0		+2,0

2019-cu ildə ən tez yetişən k-SH.2013/92-də tam yetişmə iyun ayının 6-da, 2020-ci ildə isə 2 gün tez 4-da, Əzəmətli-95 (8-7 iyun) sortundan 1-2 gün tez, gec yetişən - Hibrid populyasiyasından seçmə uyğun olaraq iyun ayının 12-də və 2 gün tez iyunun 10-da sünbülləyərək standartdan 2-4 gün gec, bərk buğda hibridlərindən isə ən tez yetişən k-SH.2011/7 2019-cu il iyun ayının 10-da, 2020-ci ildə isə 9-da tam yetişərək standart Bərkətkli-95 (11-14 iyun) sortundan 1-3 gün tez, gec yetişən Fadda-98 x Qarabağ isə uyğun olaraq standartdan 2-3 gün gec, iyun ayının 14-16-da qeyd edilmişdir.

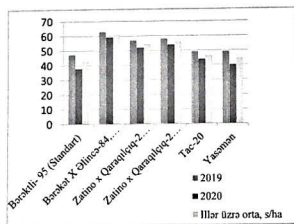
Yumşaq buğdalardan standart Əzəmətli-95 sortu illərdən asılı olaraq 20-30S səviyyəsində sarı pasla sirayətlənmiş, tədqiq edilən yumşaq və bərk buğdanın hibrid xətləri bu xəstəliyə qarşı davamlı (R-10MR) olmuş, hibrid xətlərdən biri (Fadda-98 x Qarabağ) sarı pas xəstəliyi ilə sirayətlənməmişdir (0).

Yumşaq buğda hibridlərinin boyları illər üzrə orta hesabla 99,3 (k-SH.2013/89) və 109 sm (k-SH.2013/92), bərk buğda hibridləri isə 88,5 sm (k-SH.2011/7) və 101 sm (SH.2011/3) arasında dəyişərək ortaboylu (81-110 sm) olmuşlar. Yumşaq buğdalardan standart Əzəmətli-95 sortunun məhsuldarlığı illər üzrə orta hesabla 47,9 s/ha, hibridlərdən – k-SH.2013/92-62,9 s/ha; Hibrid populyasiyasından seçmə - 60,6 s/ha və s. 12,7-15,0 s/ha olmaqla, bərk buğdalardan isə Bərkətli-95 sortunun məhsuldarlığı 42,7 s/ha, hibridlərdən - SH.2011/3- 61,0 s/ha; Qarabağ x Tərtər-2 - 44,6 s/ha və s. 1,9-18,3 s/ha olmaqla standartdan yüksək məhsuldarlığa malik olmuşlar (şəkil 1 və 2).

2018-2019-cu vegetasiya ilinə nisbətən 2019-2020-ci vegetasiya ilində hibrid xətərlər məhsuldarlığı aşağı olmuşdur. Buna səbəb 2019-2020-ci vegetasiya ilində, iyun ayının 1-ci ongünlüyündə havanın temperaturunun yüksək olması (39-40° C) hibrid xətərlər 2018-2019-cu vegetasiya ilinə nisbətən gec sübbülləməsi və tez yetişməsi olmuşdur.

Şəkil 1. Yumşaq buğdanın standartdan yüksək məhsuldarlığa malik olan hibrid xətərləri, s/ha

Şəkil 2. Bərk buğdanın standartdan yüksək məhsuldarlığa malik olan hibrid xətərləri, s/ha

NƏTİCƏ

Çalilabə BTS-də tədqiq edilən hibrid xətlərdən yumşaq buğdanın hibrid populyasiyasından seçmə "Banu", bərk buğdanın – Fadda-98 x Qarabağ, "Tərtər-20" və Qarabağ x Tərtər-2, "Yasəmən" sortları rayonlaşdırılma məqsədi ilə Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Aqrar Xidmətlər Agentliyinə təqdim edilmişdir. Müxtəlif ələmət və xüsusiyyətlərinə görə standartlardan yüksək olan digər hibrid xətlər yüksək məhsuldarlığa və keyfiyyət göstəricilərinə malik, xastalığa və zərərvericilərə davamlı yeni yumşaq və bərk buğda sortlarının yaradılması üçün istifadə olunacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. "Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi". / Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. – Bakı, 2016. – 177 s.
2. Xudayev F.A., Hacıyeva S.K., Sadiqov Ş.F. Bərk buğdanın sabitləşmiş hibrid formalarının Aşgəron şəraitində bəzi məhsuldarlıq göstəriciləri. // Gənc alimlərin kənd təsərrüfatında rolunu: problemlər və imkanlar mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans, 17-18 iyun, Bakı, 2014, s. 7-9.
3. Xudayev F.A., Hacıyeva S.K., Feyzullayev H.A., Əsədullayev Ş.S. Cənubi Muğanın quraraq dəmyə şəraitində bərk buğdanın hibrid xətlərinin məhsuldarlıq göstəriciləri. // Akademik Cəlal Əliyev və bioloji müxtəlifliyin genetik ehtiyatları. / Respublika elmi-praktiki konfransın materialları. Gəncə, ADAU, 30.11.2018, s. 163-168.
4. Məmmədov Q.Ş. Azərbaycanın torpaq ehtiyatlarından səmərəli istifadənin sosial-iqtisadi və ekoloji əsasları. – Bakı: Elm, 2007. – 854 s.
5. Musayev Ə.C., Hüseynov H.S., Məmmədov Z.A. Dənli-taxıl bitkilərinin seleksiyası sahəsində tədqiqat işlərinə dair tarla təcrübələrinin metodikası. – Bakı, 2008. – 87 s.
6. Musayev Ə.C., Mahmudov F.Ş., Xudayev F.A., Hasanova Q.M., Təmrəzov X.C., İsmayılov T.T. Nəmlilik təminatı olmayan dəmyə şəraitində müxtəlif pitomniklər və müqayisəli sortlaşdırılma üzrə nəticələr. // "Müəllim" nəşriyyatı, 2014, s. 33-37.
7. Вавилов Н.И. Центры происхождения культурных растений. // Тр. по прикл. ботан. и селекци, 1926, т. 16, вып. 2, с. 10-15.
8. Гулянов Ю., Досов Д., Умарова С. Технологические свойства зерна озимой пшеницы при различных приемах возделывания на черноземах Южного Урала. // Главный агроном, 2012, №8, с. 23-25.
9. Денисова С.И. Хлебопекарные и технологические качества зерна сортов озимой пшеницы в условиях степной зоны Южного Урала. // Известия Оренбургского Государственного Аграрного Университета, 2010, № 28-1, с. 48-50.
10. Мадатзаде А.А., Шыхлинский Э.М. Климат Азербайджана. – Баку: Изд-во АН АЗ. ССР, 1968. – с. 65.
11. McIntosh R.A., Wellings C.R., Park R.P. Wheat Rrusts. An Atlas of Resistance Genes. 1995, CSIRO and Kluwer Publishers, The Netherlands, p. 149-177.
12. Vavilov N. Scientific basis of wheat breeding. // In: F. Bakhteev selected papers by N.Vavilov. Leningrad: Nauka, 1967, v. 2, p. 7-25.

CƏNÜBİ MUĞANNIN QURAQ DƏMYƏ ŞƏRAİTİNDƏ BUĞDANIN SELEKSİYASININ NƏTİCƏLƏRİ

F.A.XUDAYEV¹, S.K.HACIYEVA¹, Ş.S.ƏSƏDULLAYEV², T.T.İSMAYILOV², N.H.ƏZİZOVA¹

¹Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutu; faiq03@mail.ru; ²Çalilabə BTS

Məqalədə Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutunun Çalilabə BTS-də 2018-2020-ci illərdə müxtəlif pitomniklərdə yumşaq və bərk buğdanın 89 növdaxili hibrid xətlərinin seleksiyasının nəticələri haqqında məlumat verilmişdir. Tədqiq edilən hibrid xətlərdən yumşaq buğdanın hibrid populyasiyasından seçmə, "Banu"; bərk buğdanın – Fadda-98 x Qarabağ, "Tərtər-20" və Qarabağ x Tərtər-2, "Yasəmən" sortları rayonlaşdırılma məqsədi ilə Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Aqrar Xidmətlər Agentliyinə təqdim edilmişdir.

РЕЗУЛЬТАТЫ СЕЛЕКЦИИ ГИБРИДНЫХ ЛИНИЙ ПШЕНИЦЫ В ЗАСУШЛИВЫХ БОГАРНЫХ УСЛОВИЯХ ЮЖНОГО МУГАНА

Ф.А.ХУДАЕВ*¹, С.К.ГАДЖНЕВА¹, Ш.С.АСАДУЛЛАЕВ², Т.Т.ИСМАИЛОВ², Н.Г.АЗИЗОВА¹

¹Научно-Исследовательский Институт Земледелия; faiq03@mail.ru; ²Джалилабадская ЗОС

В статье представлены результаты изучения 89 гибридных линий внутривидовой гибридизации мягкой и твердой пшеницы в различных питомниках в условиях Джалилабадской ЗОС НИИ Земледелия. В результате исследований сорт мягкой пшеницы “Бану” - отобранный из гибридной популяции и сорта твердой пшеницы с названием “Тадж-20” (Фадда-98 x Карабах) и “Ясаман” (Карабах x Тартар-2), были переданы в Агентство Аграрной Службы при Министерстве Сельского Хозяйство для зонирования.